

Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie zdolności przystosowawczych MSP i przedsiębiorstw społecznych do zmian wymuszanych przez rozwój gospodarczy

(2005/C 120/03)

Pismem z dnia 27 kwietnia 2004 r. wiceprzewodnicząca Komisji Europejskiej Loyola de PALACIO zwróciła się w imieniu Komisji do Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego o wydanie opinii rozpoznawczej na następujący temat: Zdolności przystosowawcze MSP i przedsiębiorstw społecznych do zmian wymuszanych przez rozwój gospodarczy

Sekcja ds. Jednolitego Rynku, Produkcji i Konsumpcji, której powierzono przygotowanie prac Komitetu w tej sprawie, sporządziła swą opinię 6 października 2004 r. Sprawozdawcą była Lucia FUSCO.

Na 412. sesji plenarnej w dniach 27-28 października 2004 r. (posiedzenie z dnia 27 października 2004 r.) Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny stosunkiem głosów 169 do 2 przy 5 głosach wstrzymujących się przyjął następującą opinię:

Uwaga wstępna

Zgodnie z zamysłem stojącym za wnioskiem Komisji Europejskiej, celem niniejszej opinii jest zbadanie tematu pod kątem istniejących i możliwych interakcji pomiędzy MSP (w tym również mikroprzedsiębiorstwami) a przedsiębiorstwami społecznymi (zwanymi dalej PS) oraz rozpatrzenie różnych rodzajów narzędzi i wzorów, jakich dostarczają PS, a które mają lub mogą mieć podstawowe znaczenie dla wspomnianej zdolności przystosowawczej zarówno dla MSP, jak i PS.

1. Cele i ramy prawne

1.1 Komisja Europejska zwróciła się do EKES-u o sporządzenie niniejszej opinii rozpoznawczej, uznając rolę MSP i PS za szczególnie istotną z punktu widzenia strategii lizbońskiej i proponując opracowanie elementów pozwalających ustalić, jakich przepisów i jakiej formy pomocy potrzebować mogą te podmioty.

1.2 Wniosek ten wpłynął do EKES-u po ogłoszeniu przez Komitet opinii z inicjatywy własnej w sprawie roli MSP i PS w dywersyfikacji gospodarczej państw przystępujących do UE, uchwalonej jednomyślnie 1 kwietnia 2004 r. W opinii tej oba typy podmiotów traktowano już łącznie, podając ich definicje i wspominając o ich znaczeniu dla całej UE, wyrażającym się w ich udziale w gospodarce, w zatrudnieniu i spójności społecznej, a także o zachodzących między nimi głębokich interakcjach i efektach synergii. W opinii tej stwierdzono również, że pojęcie przemian gospodarczych ma znacznie szerszy zasięg od pojęcia restrukturyzacji. Wspomniano w niej o raporcie grupy na wysokim szczeblu powołanej przez Komisję Europejską pt. „Zarządzanie zmianami” (tzw. raport Gyllenhammera), który kładzie nacisk na tworzenie miejsc pracy, podkreślając jednocześnie wartość strategii opierającej się na benchmarkingu, innowacyjności i spójności społecznej. Zaproponowano w niej dziesięciopunktowy kompleksowy program promowania MSP i PS w ramach dywersyfikacji

gospodarczej krajów przystępujących do UE; natchnieniem dla tego programu były w dużym stopniu dobre praktyki zaobserwowane w szeregu PS działających w Unii Europejskiej.

1.3 Dobre praktyki unijnych PS mogą istotnie służyć za podstawę interakcji i synergii między PS a MSP; otwierają bowiem szereg możliwości innowacji z racji cechującego PS ducha współpracy, innowacyjności i dynamicznego działania oraz znacznych możliwości wykorzystania tego dorobku przez MSP z bardzo korzystnymi konsekwencjami dla ich ekspansji; praktyki te z racji swej własnej struktury sprzyjają na ogół współpracy, reprezentatywności i niezbędnemu zaufaniu między podmiotami.

1.4 W marcu 2000 r. Rada Europejska przedstawiła tzw. strategię lizbońską, wyznaczającą jako cel przekształcenie Europy w najbardziej dynamiczną i konkurencyjną w świecie gospodarkę opartą na wiedzy. Rada podkreśliła jednocześnie potrzebę stworzenia przyjaznego klimatu dla powstawania i rozwoju innowacyjnych przedsiębiorstw, w szczególności MSP, dodając, że konkurencyjność i dynamika przedsiębiorstw wynika bezpośrednio z otoczenia prawnego sprzyjającego inwestycjom, innowacjom i przedsiębiorczości⁽¹⁾. Na tej podstawie Rada Europejska w Feirze w dniach 19-20 czerwca 2000 r. zatwierdziła Europejską Kartę Małych Przedsiębiorstw, która stwierdza: „Małe przedsiębiorstwa są podstawą gospodarki europejskiej. Stanowią one główne źródło miejsc pracy i bazę dla pomysłów związanych z działalnością gospodarczą”⁽²⁾. W strategii lizbońskiej mówi się ponadto, iż wzrost gospodarczy stanowi kluczowy warunek spójności społecznej w Europie. Komisja stwierdziła później, że zadania wynikające ze strategii lizbońskiej obejmują konieczność zwiększenia podaży miejsc pracy oraz stopy zatrudnienia, poprawy umiejętności technicznych pracowników i zapewnienia sprawnego przepływu siły roboczej z rolnictwa i przemysłu do usług bez pogłębiania nierówności między regionami w państwach członkowskich⁽³⁾.

⁽¹⁾ Konkluzje prezydencji – Lizbona, 23-24 marca 2000 r., punkt 14.

⁽²⁾ The European Charter for Small Enterprises, Luxembourg: Office for the Official Publications of the European Communities, 2002. Komisja utrzymuje, że Karta została uznana w Mariborze 23 kwietnia 2002 r. (zob. http://europa.eu.int/comm/enterprise/enterprise_policy/sme-package/index.htm). Komitet, podobnie jak Parlament, nieustannie apelują o nadanie Kartie mocy prawnej oraz o wpisanie jej do rozdziału o przemyśle Konwentu Europejskiego.

⁽³⁾ „Strategia na rzecz pełnego zatrudnienia i lepszej jakości miejsc pracy dla wszystkich”, COM(2003) 006 final.

1.5 Małe i średnie przedsiębiorstwa (MSP) – pojęcie to obejmuje również mikroprzedsiębiorstwa, podmioty o odrębnej specyfice – to przedsiębiorstwa spełniające ściśle określone kryteria ilościowe, określone przez Komisję Europejską w sposób następujący⁽¹⁾:

Kategoria przedsiębiorstwa	Liczba zatrudnionych	Obroty	lub	Suma bilansowa
Średnie	< 250	≤ 50 mln €		≤ 43 mln €
Małe	< 50	≤ 10 mln €		≤ 10 mln €
Mikro	< 10	≤ 2 mln €		≤ 2 mln €

1.6 Przedsiębiorstwa społeczne (PS) obejmują cztery formy prawne: spółdzielnie, товариства взаємне, stowarzyszenia i fundacje. Ich wyróżnikiem jest prymat celu społecznego nad maksymalizacją zysku, co często wiąże je silnie z terytorium macierzystym i z rozwojem lokalnym. Do ich podstawowych wartości należą solidarność, spójność społeczna, odpowiedzialność społeczna, demokratyczne podejmowanie decyzji, udział społeczny i niezależność⁽²⁾.

1.7 Większość PS wpisuje się w standardową definicję MSP obowiązującą w UE⁽³⁾. Te natomiast, które nie mieszczą się w niej ze względu na swoje rozmiary, na ogół wykazują pewne wspólne cechy z MSP, na przykład niewielką stopę inwestycji zewnętrznych, fakt, że nie są one notowane na giełdzie, ściśle kontakty z właścicielami/wspólnikami i ściśle związki ze społecznością lokalną.

1.8 Instytucje europejskie stworzyły już ramy normatywne dla polityki wobec MSP. Do roku 2005 obowiązuje wiążący akt dotyczący MSP jako takich; jest to decyzja Rady z 20 grudnia 2000 r. w sprawie wieloletniego programu na rzecz przedsiębiorstw i przedsiębiorczości, w szczególności małych i średnich przedsiębiorstw (2001-2005). Program ten, którego realizacja również służy osiągnięciu celów wyznaczonych w Europejskiej Karcie Małych Przedsiębiorstw, ma następujące zamierzenia:

- umocnić rozwój i konkurencyjność przedsiębiorstw;
- upowszechnić przedsiębiorczość;
- uprościć administracyjne i prawne otoczenie przedsiębiorstw;

⁽¹⁾ Zalecenie 2003/361/WE, zastępujące zalecenie 96/280/WE (Dz.U. L 124 z 20 maja 2003 r., str. 36), wchodzi w życie z dniem 1 stycznia 2005 r.. Podane tu definicje pozostają bez zmian w obu wersjach zalecenia. Zmieniają się tylko kwoty obrotów lub sumy bilansowej.

⁽²⁾ B. Roelants (coord): Dossier préparatoire de la Première Conférence de l'Economie Sociale dans les Pays de l'Europe Centrale et Orientale, 2002, str. 34. Wyliczone tu wspólne wyróżniki wynikają z definicji zaproponowanych przez Komisję Europejską, Komitet Regionów, CEP-CMAF (Europejską Konferencję Spółdzielni, Towarzystw Ubezpieczeń Wzajemnych, Stowarzyszeń i Fundacji) oraz FONDA (związaną z organizacjami, które rozwinęły koncepcję przedsiębiorczości społecznej).

⁽³⁾ McIntyre et al: Small and medium enterprises in transitional economies, Houndmills: MacMillan, str. 10.

- poprawić warunki finansowania przedsiębiorstw;
- ułatwić przedsiębiorstwom dostęp do pomocy, programów i sieci wspólnotowych.

1.9 Dnia 21 stycznia 2003 r. Komisja przedstawiła w swym komunikacie [COM (2003) 26 final] pięć raportów na temat polityki UE wobec MSP: dwa dotyczące realizacji Europejskiej Karty Małych Przedsiębiorstw w UE i w krajach przystępujących do UE, jeden poświęcony działaniom podejmowanym przez UE na rzecz MSP, raport pełnomocnika Komisji ds. kontaktów z MSP (SME Envoy); zieloną księgę w sprawie przedsiębiorczości. Raport o działaniach podejmowanych przez UE na rzecz MSP wśród zadań, które należy podjąć, wymienia większe zaangażowanie UE, m.in. poprzez wykorzystanie funduszy strukturalnych, wspomniany wyżej program wieloletni i szósty program ramowy. Na podstawie zielonej księgi powstał wspólnotowy plan działania na rzecz przedsiębiorczości i konkurencyjności przedsiębiorstw (2006-2010).

1.10 Komisja Europejska wypracowała również warunki prawne dla przedsiębiorstw społecznych. Najważniejszym z nich – spółdzielniom – poświęcony został komunikat w sprawie spółdzielni w Europie z dnia 23 lutego 2004 r. W komunikacie tym proponuje się nadanie większego rozgłosu działalności spółdzielni i poprawę zrozumienia ich specyfiki oraz działanie na rzecz zbliżania ram prawnych ich działania w krajach UE⁽⁴⁾. Wymienia się w nim podstawowe normy dotyczące tego typu przedsiębiorstw, zgodne z zaleceniem MOP w sprawie promocji spółdzielczości, uchwalonym w czerwcu 2002 r. na szczelbu ogólnosiwiatowym, między innymi przez przedstawicieli rządów 25 państw członkowskich UE i większości krajowych organizacji pracodawców i pracowników; zalecenie to powołuje się również na główne międzynarodowe normy pracy, zaznaczając, że obowiązują one w całości w odniesieniu do pracowników spółdzielni. Komisja Europejska ogłosiła ponadto niedawno – 3 października 2003 r. – dokument roboczy w sprawie spółek wzajemnych pt. „Spółki wzajemne w rozszerzonej Europie”, zawierając w nim normy dotyczące tego typu PS⁽⁵⁾.

2. Kontekst społeczno-gospodarczy

2.1 Komisja uznała, że małe przedsiębiorstwa są podstawą gospodarki europejskiej, gdyż zapewniają 66 % całkowitego zatrudnienia i wytwarzają 60 % całkowitej wartości dodanej UE poza rolnictwem. Regiony będące dużymi skupiskami MSP, jak Emilia Romagna, Badenia-Wirtembergia czy Jutlandia, wykazują również najwyższe wskaźniki zatrudnienia i PKB na mieszkańca⁽⁶⁾.

⁽⁴⁾ Między innymi w ramach wdrażania rozporządzenia w sprawie spółdzielni europejskiej. Por. rozporządzenie Rady (WE) nr 1435/2003 z dnia 22 lipca 2003 r. w sprawie statutu spółdzielni europejskiej (SEC).

⁽⁵⁾ Komisja Europejska: Dokument roboczy – Spółki wzajemne w rozszerzonej Europie, 3 października 2003 r., str. 5.

⁽⁶⁾ Komisja Europejska (2004): Nowe partnerstwo na rzecz spójności – zbieżność, konkurencyjność, współpraca : trzeci raport o spójności gospodarczej i społecznej, str. 5 i 8.

2.2 W opinii w sprawie „Przedsiębiorczość społeczna a jednolity rynek”⁽¹⁾ EKES podkreślił społeczno-gospodarcze znaczenie PS, zaznaczając, iż odgrywają one wielką rolę w pluralizmie przedsiębiorczości i dywersyfikacji gospodarki⁽²⁾. Fakt ten uznała sama Komisja, między innymi w komunikacie w sprawie spółdzielni w Europie oraz w dokumencie roboczym pt. „Spółki wzajemne w rozszerzonej Europie”, wspomnianym już wyżej w punkcie 1.10. Społeczne i gospodarcze znaczenie przedsiębiorstw i innych form przedsiębiorczości społecznej w UE nieustannie wzrasta; zatrudniają one bezpośrednio około 9 milionów osób (w przeliczeniu na pełne etaty), czyli 7,9 % ogółu cywilnych pracowników najemnych⁽³⁾. Ponadto zaangażowana jest w nie znaczna część społeczeństwa obywatelskiego: według Komisji Europejskiej spółdzielnie liczą ogółem 140 mln członków, a spółki wzajemne – 120 mln. Jak się ocenia, ponad 25 % obywateli UE należy do PS i odgrywa w ich ramach konkretną rolę społeczno-gospodarczą – producentów, konsumentów, oszczędzających, lokatorów, ubezpieczonych, studentów, wolontariuszy itp. PS działają we wszystkich branżach, a w szczególności w usługach użyteczności publicznej i powszechnych⁽⁴⁾, jak opieka zdrowotna, ochrona środowiska, usługi socjalne i edukacja⁽⁵⁾. Odgrywają również istotną rolę w budowaniu kapitału społecznego, zapewnianiu zatrudnienia dla osób w trudnej sytuacji życiowej, opiece społecznej, ożywianiu lokalnego życia gospodarczego oraz modernizacji lokalnych sposobów gospodarowania. Niektóre z nich wypracowały systemy „bilansów społecznych”, pozwalające na ocenę ich oddziaływania na tkankę społeczną i środowisko naturalne.

2.3 MSP i PS stanowią istotne źródło zatrudnienia i powrotu do pracy w warunkach trwających głębokich przemian strukturalnych, ułatwiając przepływ pracowników z branż schyłkowych i redukujących zatrudnienie do branż tradycyjnych (rzemiosła i wytwórczość ludowa) oraz do innych rozwijających się gałęzi gospodarki, jak usługi dla przedsiębiorstw, nowe technologie informacyjne i komunikacyjne, branże o zaawansowanej technologii, budownictwo i inwestycje publiczne, usługi lokalne (w tym zdrowotne) i turystyka.

2.4 Zarówno MSP, jak i PS stoją jednak w obliczu szczególnych zagrożeń. Jak stwierdza się w Europejskiej Karcie Małych Przedsiębiorstw, PS są bardziej wrażliwe na zmiany w otoczeniu przedsiębiorstw. W swej zielonej księdze w sprawie przedsiębiorczości Komisja Europejska przyznaje, że w związku z faktem, iż PS dla osiągnięcia swych celów społecznych i środowiskowych muszą stosować zasady przedsiębiorczości

⁽¹⁾ Opinia CES 242/2000, Dz.U. C 117 z 26/04/2000.

⁽²⁾ W niedawno opublikowanym opracowaniu OECD uściśla, że tzw. przedsiębiorczość społeczne to pojęcie szersze niż sektor „non-profit” – nie jest ono bowiem tak silnie związane imperatywem „non-distribution constraint”, zgodnie z którym podlegające mu podmioty nie mają prawa rozdzielać wypracowanych nadwyżek pomiędzy właścicieli (OECD 2003, „The non-profit sector in a changing economy”, Paris, str. 299).

⁽³⁾ Liczby te nie uwzględniają pośrednio tworzonych miejsc pracy, np. niezależnych pracowników rolnych, a także np. MSP będących członkami spółdzielni. CIRIEC 2000: „The enterprises and organisations of the third system: strategic challenge for employment”, Université de Liège.

⁽⁴⁾ Tang i in., 2002, str. 44.

⁽⁵⁾ Por. karta CEP-CMAF (Europejskiej Konferencji Spółdzielni, Towarzystw Ubezpieczeń Wzajemnych, Stowarzyszeń i Fundacji).

i spełniać wymogi wydajności ekonomicznej, mają one szczególnie utrudniony dostęp do finansowania, kształcenia w dziedzinie zarządzania oraz doradztwa⁽⁶⁾.

2.5 MSP i PS mogą na różne sposoby uczestniczyć w sposób znaczący w przemianach społeczno-gospodarczych, oferując liczne przykłady dobrych praktyk. Wymienić tu można: zatrudnianie osób wkraczających po raz pierwszy na rynek pracy; wspieranie innowacyjności mikroprzedsiębiorstw i małych przedsiębiorstw; ponowne zatrudnianie bezrobotnych – byłych pracowników branż zmuszonych do redukcji zatrudnienia lub zaprzestania działalności; tworzenie towarzystw ubezpieczeń wzajemnych zapewniających zabezpieczenie społeczne; tworzenie nowych przedsiębiorstw w branżach rozwojowych; rozwój usług i podwykonawstwa; przejmowanie przedsiębiorstw przeżywających trudności przez zespoły pracownicze; wspieranie powstających mikroprzedsiębiorstw i osób podejmujących samodzielną działalność; przemiany jakościowe w ramach danej branży. Mogą one ponadto wnieść pewien szczególny wkład w owe przemiany, zarówno dzięki wykazanym już zdolnościom kształcenia przedsiębiorców, jak i promowanym przez siebie wartościom: społecznej odpowiedzialności biznesu, demokracji i uczestnictwie obywateli, powszechnemu – w tym również finansowemu – zaangażowaniu pracowników w działalność przedsiębiorstw, integracji społecznej, zainteresowaniu rozwojem lokalnym i rozwojem zrównoważonym.

2.6 W UE mamy do czynienia z silnymi wzajemnymi współzależnościami między typowymi MSP a PS i ogromnymi możliwościami dalszego rozwoju tych interakcji. Przybierają one obecnie co najmniej trzy następujące formy:

- a) MSP szeroko korzystają z usług świadczonych przez niezależne od nich PS. Tak na przykład banki spółdzielcze popierają projekty uruchamiania i rozwoju „konwencjonalnych” MSP.
- b) MSP we wzajemnej współpracy korzystają ze struktur będących firmami społecznymi: tworzą w ten sposób różne formy organizacji przedsiębiorstw (sieci, grupy, wspólne jednostki pomocnicze), uzyskują oszczędności skali (spółdzielnie zaopatrzenia i zbytu MSP), a także np. tworzą mechanizmy wzajemnego gwarantowania kredytów bankowych. Struktury te pozwalają im znacznie zwiększyć konkurencyjność.
- c) Niektóre rodzaje PS (np. fundusze ubezpieczeń wzajemnych, usługi użyteczności publicznej, sieci tzw. sprawiedliwego handlu – ang. *fair trade* itp.) mogą służyć za wzory i inspirację dla rozwoju MSP.

⁽⁶⁾ Komisja Europejska: Zielona księga – przedsiębiorczość w Europie, COM(2003) 27 final, punkt C ii.

3. Rodzaje dobrych praktyk mogących służyć za inspirację dla polityki publicznej i zasługujących na pogłębioną analizę

3.1 Uwagi ogólne

3.1.1 Komisja nagłaśniała przykłady dobrych praktyk w różnych opracowaniach dotyczących akcji BEST w ramach programu wieloletniego; są to praktyki, „które zdają się dobrze ilustrować zasługujące uwagę i zainteresowanie praktyków podejścia do bieżących tendencji pomocy dla przedsiębiorców”⁽¹⁾. Nie chodzi tu koniecznie o tzw. najlepsze praktyki (*best practice*); celem jest zainspirowanie zmian i poprawy praktyk (*better practice*), a w rezultacie wypracowanie koncepcji i kierunków dla polityki unijnych.

3.1.2 EKES ma świadomość faktu, że w ciągu ostatnich lat wiele już zrobiono w dziedzinie wzorców dobrych praktyk w sektorze MSP (por. wyżej wspomniany program BEST). Opisane niżej rodzaje dobrych praktyk dotyczą wyłącznie istniejących lub możliwych interakcji między MSP a PS. W załączniku przedstawiono tytułem ilustracji konkretne przykłady, które pokazują również możliwości przystosowania tych wzorów do konkretnych warunków oraz ich ewolucyjny charakter w obliczu ciągłych zmian gospodarczych w warunkach jednolitego rynku i globalizacji.

3.1.3 Przydatna tu może być ekstrapolacja w ramach poszczególnych typów; może ona pozwolić na sformułowanie propozycji polityki publicznej służącej umacnianiu dynamiki rozwoju MSP i PS w perspektywie strategii lizbońskiej. Są to przykłady dobrych praktyk w stosunkach między PS, które mogą zostać wykorzystane przez MSP, lub w stosunkach między MSP a PS, w których bezpośrednie korzystanie przez MSP z usług PS może przynieść istotne korzyści.

3.1.4 Jako hipotezę roboczą – w niektórych wypadkach już częściowo zresztą udowodnioną – przyjęto, że każdy z tych wzorów oznacza znaczny koszt alternatywny (*opportunity cost*)⁽²⁾ lub wręcz korzyść netto dla budżetu publicznego w średnim terminie.

3.2 Typologia dobrych praktyk

3.2.1 Tworzenie i ochrona zatrudnienia miejsc pracy poprzez zakładanie i restrukturyzację przedsiębiorstw: Doświadczenia PS w różnych krajach UE zdają się świadczyć o tym, że wprowadzenie w życie systemów finansowania pomagających pracownikom, którzy tracą swe miejsce pracy, w ponownym uruchomieniu swej firmy lub w rozpoczęciu nowej działalności

(w połączeniu z odpowiednim wsparciem merytorycznym) może nie tylko pozwolić na uratowanie lub stworzenie miejsc pracy oraz na rozwój aktywności gospodarczej, ale również umożliwia państwu względnie innym dawcom środków na odzyskanie w stosunkowo krótkim czasie całości wyłożonych kwot, niekiedy wręcz z nadwyżką⁽³⁾.

3.2.2 *Systemy i klastry przedsiębiorstw promujące rozwój, innowacyjność i konkurencyjność*: Niektóre PS tworzą zbiorowości, tzw. klastry (ang. *clusters*) regionalne, które na dalszym etapie łączą się w sieci lub grupy na zasadzie horyzontalnej lub równorzędnej. Ruch ten, istniejący m.in. w północnych Włoszech i w Kraju Basków w Hiszpanii, uczynił z tych przedsiębiorstw (w większości małych i średnich rozmiarów) czołowych graczy gospodarczych na skalę regionalną, przyczyniając się do powstania przodujących ośrodków innowacji w dziedzinie technologii i zarządzania.

3.2.3 *Oszczędności skali osiągnane dzięki połączeniu zasobów*: W szeregu krajów europejskich znaczna część „konwencjonalnych” MSP w określonych branżach, nie wyłączając mikroprzedsiębiorstw i osób prowadzących samodzielną działalność (np. handel detaliczny we Włoszech, fryzjerzy i rzeźnicy we Francji, piekarze w Niemczech) zorganizowana jest w grupach, przyjmujących na ogół formę spółdzielni, w celu wspólnego realizowania zaopatrzenia, zbytu lub świadczenia usług. Każde z tych MSP – zachowując pełną niezależność – może dzięki temu poprawić swą konkurencyjność, utrzymać i rozszerzyć rynek zbytu, zrezygnować z podwykonawców i pośredników i wreszcie uzyskać oszczędności skali. Z punktu widzenia społeczności lokalnej system taki jest gwarantem utrzymania zatrudnienia i rozwoju lokalnego⁽⁴⁾.

3.2.4 *Dostęp do finansowania i ograniczanie ryzyka*: Wzajemne udzielanie gwarancji umożliwia uzyskanie dostępu do kredytu tym MSP (a także mikroprzedsiębiorstwom i osobom prowadzącym samodzielną działalność), które nie dysponują dostatecznymi zabezpieczeniami. Powoływany do tego celu podmiot (często w postaci spółki wzajemnej) udziela gwarancji wyłącznie na korzyść kredytodawcy. W razie niespłacenia pożyczki ponosi on ciężar gwarancji, czerpiąc z funduszu gwarancyjnego zasilanego ze składek zrzeszonych MSP. Wspólne środki PS bywają inwestowane w przedsięwzięcia związane z zakładaniem, restrukturyzacją lub rozwojem przedsiębiorstw, podwyższając w ten sposób zaufanie i wiarygodność w oczach banków i doprowadzając do zwiększenia kwoty kredytów⁽⁵⁾.

⁽¹⁾ DG Enterprise (2002): Helping business grow – „a good practice guide” for business support organisations, s. 11.

⁽²⁾ Kosztem alternatywnym nazywamy przychód lub zysk utracony wskutek wykonania określonej decyzji w warunkach ograniczonych zasobów lub wyboru między dwoma nawzajem wykluczającymi się rozwiązaniami. Na przykład kosztem alternatywnym wybudowania fabryki na działce jest przychód, który można by uzyskać, gdyby na tymże miejscu postawiono budynek biurowy. Analogicznie kosztem alternatywnym postawienia budynku biurowego jest przychód utracony w związku z niewybudowaniem w tym samym miejscu zakładu produkcyjnego. Koszty alternatywne stanowią ważny czynnik decyzyjny, choć przedstawiają one wielkości nie ujmowane w ewidencji księgowej firmy (wg: Oxford Dictionary of Finance and Banking. Oxford, Oxford University Press, 1997, str. 252).

⁽³⁾ Por. również system tzw. jednorazowej wypłaty (*pago único*) funkcjonujący w Hiszpanii. Polega on na tym, iż pracownicy pragnący założyć spółdzielnię lub spółkę pracowniczą (*sociedad laboral*) czy przylączyć się do istniejących tego typu podmiotów na prawach członka-pracownika mogą otrzymać jednorazowo wypłatę zasiłku dla bezrobotnych za dwa lata, o ile przed utratą pracy przepracowali w przedsiębiorstwie co najmniej 12 miesięcy.

⁽⁴⁾ Zob. np. stronę internetową Fédération Française des Coopératives et Groupements d'Artisans (Francuska Federacja Spółdzielni i Zespołów Rzemieślników) – <http://www.ffcca.coop> – czy Associazione Nazionale Cooperative fra Dettaglianti (włoskie Krajowe Zrzeszenie Spółdzielni Handlu Detalicznego) – <http://www.ancd.it/>.

⁽⁵⁾ Zob. m.in. fundusz SOCODEN tworzony przez francuskie spółdzielnie produkcyjne – <http://www.scop-entreprises.com/outils.htm>.

3.2.5 *Usługi dla społeczności lokalnych*: PS okazują się ważnym graczem w dziedzinie usług socjalnych, zdrowotnych, edukacyjnych i kulturalnych; wykazują to m.in. w ramach prywatyzacji, łącząc w swej działalności przedsiębiorczość z dbałością o interes wspólny, który leży u podstaw tych usług. Przypadki takie udowadniają, że przedsiębiorstwa te często zapewniają świadczenia lepszej jakości po niższych kosztach niż państwo. Niekiedy usługi takie świadczone bywają w ramach lokalnych partnerstw publiczno-prywatnych między PS a samorządami lokalnymi w dziedzinie usług użyteczności publicznej – agencji zatrudnienia, ośrodków opieki zdrowotnej, pomocy w domu pacjenta itp.

3.2.6 *Sieci producentów i handlu produktami wysokiej jakości oraz produkcji i handlu etycznego*: Niektóre PS specjalizują się w obrocie produktami gwarantowanej wysokiej jakości, a także towarami, których proces produkcyjny gwarantuje spełnienie wymogów etycznych (brak wyzysku pracowników, przestrzeganie prawa pracy, uczciwe wynagrodzenie itp.).

4. Zalecenia dotyczące programu badań i działań na rzecz sformułowania długofalowej polityki promowania MSP i PS w drodze wzajemnej interakcji między tymi sektorami

4.1 Uwagi ogólne

4.1.1 Walne znaczenie MSP i PS dla gospodarki europejskiej oraz dla wdrażania strategii lizbońskiej, a także wielkie możliwości wzajemnie korzystnej współpracy między tymi dwoma rodzajami podmiotów dzięki wykorzystaniu wzorów i struktur PS wskazuje na zasadność udzielenia im pomocy i promowania ich poprzez nowe wspólne przedsięwzięcia na szczeblu UE.

4.1.2 EKES wziął pod uwagę istniejące programy wsparcia przeznaczone w szczególności dla MSP, pragnie jednak zwrócić również uwagę na niewystarczające struktury wsparcia dla PS oraz na potrzebę promowania inicjatyw sprzyjających współpracy między MSP a PS.

4.1.3 Pragnie ponadto zauważyć, że brak do tej pory solidnych, wyczerpujących, ogólnoeuropejskich i interdyscyplinarnych opracowań udowadniających i kwantyfikujących koszt alternatywny dobrych praktyk sprzyjających wzmocnieniu zarówno MSP, jak i PS dzięki wzajemnej między nimi interakcji.

4.1.4 Brak ten poważnie ogranicza możliwości formułowania polityk promujących MSP i PS w drodze tej współpracy. Aby można bowiem było te polityki kształtować, niezbędny jest regularny monitoring i analiza kosztów i korzyści w tym względzie.

4.2 Zalecenia szczegółowe

4.2.1 Powołanie Europejskiego Ośrodka Badań nad Przedsiębiorstwami Społecznymi i uruchomienie wieloletnich badań nad interakcjami PS-PS i MSP-PS

4.2.1.1 EKES proponuje powołanie Europejskiego Ośrodka Badań nad Przedsiębiorstwami Społecznymi, który prowadziłby analizy nie tylko samych PS i aktualnych lub potencjalnych interakcji między MSP a PS, ale również podstawowego znaczenia, jakie interakcja taka może mieć dla rozwoju gospodarczego MSP i PS oraz dla promocji społecznej odpowiedzialności biznesu i walki z wykluczeniem społecznym.

4.2.1.2 Ośrodek taki byłby wspierany przez Komisję Europejską i rządy 25 państw członkowskich UE. Wymagałby on również zaangażowania ze strony organizacji PS oraz ośrodków badań nad PS na wyższych uczelniach. Ścisłe współpracowałby również z ośrodkiem badań nad MSP.

4.2.1.3 EKES proponuje również uruchomienie przez ów ośrodek trzyletniego programu ogólnoeuropejskich badań interdyscyplinarnych, których zadaniem byłoby zebranie dobrych praktyk z udziałem systemów PS przyczyniających się do rozwoju MSP lub praktyk służących za wzór dający nowy potencjał rozwoju MSP, w szczególności w dziedzinach wymienionych w sekcji 3.

4.2.1.4 Celem badań będzie ustalenie kosztu alternatywnego w oparciu m.in. o kalkulację:

- bezpośrednich kosztów i korzyści mikroekonomicznych;
- kosztów i korzyści w poprzednich i następnych ogniwach łańcucha gospodarczego;
- wartości dóbr niematerialnych;
- kosztów i korzyści społecznych – w drodze audytu społecznego;
- efektów mnożnikowych;
- różnicy kosztów, jaka wystąpiłaby w sytuacji braku danego modelu („kosztem braku spółdzielczości” byłby np. dodatkowy koszt, który musiałoby ponosić państwo i samorząd w razie nagłego zaprzestania działalności przez spółdzielnię).

4.2.1.5 Poważnego wysiłku wymagałoby upowszechnianie wyników badań Europejskiego Ośrodka Badań nad Przedsiębiorstwami Społecznymi, aby docierały one do instytucji europejskich, rządów państw członkowskich i ogółu obywateli.

4.2.1.6 EKES dbać będzie o prawidłowy rozwój badań w Ośrodku, a po upływie trzech lat dokona oceny ich wyników, ustalając ich ewentualne implikacje dla polityki Komisji Europejskiej wobec MSP i PS.

4.2.2 Pełny udział MSP i PS w europejskich programach pomocy dla przedsiębiorstw

4.2.2.1 EKES apeluje do Komisji, by zapewniła PS możliwość wzięcia udziału na równych prawach w nowym wieloletnim programie na rzecz przedsiębiorczości na lata 2006-2010 oraz by wspierała inicjatywy sprzyjające interakcjom między MSP a PS, w tym wykorzystania PS jako narzędzi współpracy pomiędzy MSP.

4.2.2.2 EKES domaga się również, aby zwiększenie poziomu udziału MSP i PS w unijnych programach na rzecz dostępu do badań, innowacji i rynków światowych stało się jednym z priorytetów polityk europejskich.

4.2.2.3 EKES sądzi, że należy utrzymać udział projektów na rzecz MSP w ramach funduszy strukturalnych i zwiększyć znaczenie projektów na rzecz PS i współdziałania między PS a MSP, zwłaszcza gdy projekty takie sprzyjają powstawaniu nowych miejsc pracy i rozwojowi obszarów wiejskich. Dostęp do funduszy strukturalnych nie może być uzależniany od rodzaju sektora, w którym dane przedsiębiorstwo prowadzi działalność.

4.2.3 Uwzględnienie konkluzji konferencji ministrów OECD na temat MSP w Stambule i rozszerzenie ich na PS

4.2.3.1 EKES proponuje również Komisji powrót do konkluzji politycznych konferencji ministrów OECD w sprawie MSP ze Stambułu i rozciągnięcie ich na PS. Wnosi zatem o bardziej odpowiednie potraktowanie potrzeb i szczególnych cech MSP i PS, w tym między innymi:

— o ułatwienie dostępu MSP i PS do finansowania w sytuacji usztywniania kryteriów bazylejskich dotyczących kredytuowania przedsiębiorstw niedokapitalizowanych lub wysokiego ryzyka;

— o wspieranie tworzenia partnerstw, sieci i tzw. klastrów MSP i PS;

— o aktualizowanie i stałe uwzględnianie danych empirycznych o sytuacji MSP i PS;

— o obniżanie barier w dostępie do rynków światowych dla MSP i PS, w szczególności poprzez zmniejszanie biurokratycznych i prawnych utrudnień, przed jakimi stoją te podmioty;

— o zapobieganie kryzysom i upadkom przedsiębiorstw oraz działania ratunkowe, gdy do takich sytuacji dojdzie;

— o wspieranie edukacji i rozwoju zasobów ludzkich;

— o promowanie technologii informacyjnych i komunikacyjnych⁽¹⁾.

4.2.4 Rozwój dialogu społecznego na szczeblu samorządu terytorialnego, krajowym i wspólnotowym

4.2.4.1 W szeregu krajów UE, w tym w niektórych nowych państwach członkowskich, MSP nie są dostatecznie reprezentowane w krajowych organach dialogu społecznego. EKES jest zdania, że ich reprezentację należy zwiększyć, choćby tylko w trosce o skuteczność publicznej polityki promocji i regulacji tych przedsiębiorstw oraz po to, by sektor MSP mógł wyrażać swoje opinie na równi z dużymi przedsiębiorstwami.

4.2.4.2 W większości krajów UE, podobnie jak i na szczeblu wspólnotowym, PS nie są w ogóle reprezentowane w dialogu społecznym. EKES uważa, że organizacje reprezentujące PS, zarówno na szczeblu wspólnotowym jak i w poszczególnych państwach UE, powinny się nadal rozbudowywać i umacniać i że powinny one zostać włączone do struktur dialogu społecznego zarówno na szczeblu wspólnotowym, jak i na szczeblu państw członkowskich. Należy też w większym stopniu brać pod uwagę punkt widzenia tych organizacji przy wypracowywaniu aktów normatywnych dotyczących przedsiębiorstw⁽²⁾.

(1) Por. : Cordis Focus N° 247, 14 czerwca 2004 r., str.14.

(2) Tj. norm prawnych, zasad rachunkowości itp.

4.2.5 Poszukiwanie sposobów zwiększenia udziału pracowników w podejmowaniu decyzji w przedsiębiorstwie i w jego kapitale

4.2.5.1 PS mają szczególnie dorobek w dziedzinie udziału pracowników w systemie decyzyjnym oraz w kapitale przedsiębiorstw, w których są zatrudnieni. Część spółdzielni wypracowała m.in. model spółdzielczości pracy⁽¹⁾, zgodnie z którym ogół lub przynajmniej większość członków spółdzielni jest w niej jednocześnie zatrudniona i na odwrót. Każdy członek-pracownik ma wówczas prawo głosu w podejmowaniu decyzji niezależnie od wysokości jego udziału finansowego w przedsiębiorstwie; udziały są zresztą imienne i niezbywalne. Ta forma organizacyjna to jedna z głównych przyczyn powodzenia wielu przykładów dobrych praktyk. Wymaga ona bowiem od pracowników wzięcia bezpośredniej odpowiedzialności za losy ich firmy, umożliwiając im jednocześnie pełny udział w kształtowaniu strategii jego rozwoju. We współczesnym świecie, który coraz powszechniej uznaje tzw. kapitał ludzki za podstawowy zasób przedsiębiorstwa, zwłaszcza w kontekście „gospodarki opartej na wiedzy”, do której tworzenia wzywa strategia lizbońska, ten rodzaj spółdzielczości zaczyna ukazywać się w nowym świetle – jako koncepcja nowoczesna i innowacyjna.

4.2.5.2 EKES proponuje Komisji, by zarówno w organizowanych przez nią seminariach tematycznych, jak i w pracach

wyżej wspomnianego Ośrodka Badań, poddano tę formę spółdzielczości analizie pod kątem:

- jej kosztu alternatywnego – w celu ustalenia, w jakim stopniu i z jakimi ewentualnymi korektami można ją wykorzystać w odniesieniu do „konwencjonalnych” MSP;
- rozwiązań prawnych i regulacyjnych.

5. Wnioski

5.1 MSP stanowią podstawę gospodarki i zatrudnienia w Europie i z tego tytułu na nich w pierwszym rzędzie spoczywa odpowiedzialność za osiągnięcie celów strategii lizbońskiej. PS odgrywają coraz większą rolę w spójności społecznej i rozwoju lokalnym. Potencjał interakcji między MSP a PS, w szczególności w drodze wykorzystania PS przez MSP na szeroką skalę z pożytkiem dla obu rodzajów podmiotów, pozostaje wciąż w znacznym stopniu niewykorzystany.

5.2 EKES proponuje zatem Komisji, by dokonała przeglądu istniejących i potencjalnych interakcji między MSP a PS oraz wykazała, że interakcje te sprzyjają rozwojowi obu tych typów przedsiębiorstw w obliczu głębokich przemian, jakie pociąga za sobą rozwój gospodarczy między innymi w politykach rozwoju regionalnego, spójności społecznej i innowacji.

Bruksela, 27 października 2004 r.

Przewodnicząca

Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego

Anne-Marie SIGMUND

⁽¹⁾ Po angielsku *cooperative worker ownership*. Główne zasady tej szczególnej formy zatrudnienia określa *World Declaration of Cooperative Worker Ownership* (luty 2004 r.) wypracowana przez Międzynarodową Organizację Spółdzielni Przemysłowych, Artystycznych i Usługowo-Produkcyjnych (CICOPA) po półtorarocznych konsultacjach z należącymi do niej spółdzielniami z całego świata. Zasady te, odnoszące się konkretnie do spółdzielni pracy (ang. *worker cooperatives*), mają charakter uzupełniający w stosunku do ogólnych zasad spółdzielczości zawartych w „Deklaracji tożsamości spółdzielczej” (*Statement on the Cooperative Identity*) Międzynarodowego Związku Spółdzielczego oraz w zaleceniu 193/2002 MOP (Zalecenie dotyczące promocji spółdzielczości).